

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Russian economic stability in the nearest future

Paweł Augustynowicz

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

2005

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/2280/>
MPRA Paper No. 2280, posted 21. March 2007

Stabilność gospodarcza Rosji w najbliższej przyszłości

Russian economic stability in the nearest future

Gospodarka Rosji często była poddana wpływowi zjawisk kryzysowych. Ostatni poważny kryzys gospodarczy z 1998 roku nie trwał długo, a po okresie stagnacji aż do chwili obecnej Rosja osiąga stabilny wzrost gospodarczy. Jednak źródła tego wzrostu są poza granicami kraju, a korzystna koniunktura cenowa na towary rosyjskiego eksportu w każdej chwili może się zmienić. Rosja nie jest gotowa do takiego biegu wydarzeń. Ponadto, najbardziej podatne na kryzysy ogniwo systemu gospodarczego w Rosji – system bankowy – również ma problemy ze stabilnością. Jeśli rządowa polityka nie zmieni się, wszystkie dowody wskazują na to, że w latach 2006-2008 Rosję może ogarnąć kolejny kryzys systemowy.

Federacja Rosyjska jest jednym z najbardziej ciekawych i wpływowych państw w regionie, a jej system gospodarczy w ciągu ostatniego dziesięciolecia przeszedł długą i bolesną drogę przemian strukturalnych. Dogłębne reformowanie gospodarki było sprzężone z wieloma zjawiskami kryzysowymi. Ostatni kryzys systemowy dotknął Rosję w 1998 roku, praktycznie paraliżując jej życie gospodarcze. Słabym ogniwem okazał się system bankowy. Kryzys nie był jednak długotrwały, a jednym z jego skutków była również modernizacja gospodarki Rosji poprzez eliminację niektórych niegospodarnych podmiotów.

Obecnie gospodarka rosyjska rozwija się w tempie 6-7% rocznie, a korzystne warunki w otoczeniu zewnętrznym stwarzają dodatkowe szanse dla rozwoju. Jednak o wiele ważniejszym czynnikiem rozwoju nie jest jego tempo, a jego stabilność, czyli brak gwałtownych wahań. Powstaje więc pytanie, czy w perspektywie najbliższych kilku lat Rosja będzie w stanie kontynuować stabilny wzrost gospodarczy? Czy może nastąpić załamanie na wzór kryzysu z 1998 roku? Odpowiedź na te pytania wymaga analizy trendów oraz zjawisk, które występują w gospodarce w chwili obecnej, oraz tych, które mogą z dużym prawdopodobieństwem wystąpić w przyszłości.

Z racji tego, że za najczęściej występujące źródło niestabilności uważa się system bankowy, będzie on poddany dokładniejszej analizie.

Zamiarem Autora nie było dokonanie analizy stabilności otoczenia makroekonomicznego oraz stabilności systemu bankowego w klasycznym wydaniu, lecz próba pokazania tych zjawisk, które mogą być przyczyną powstawania kryzysów w sektorze finansowym oraz w całej gospodarce.

Analiza stabilności systemu bankowego jest niezwykle trudnym zagadnieniem. Zazwyczaj sprowadza się ona do analizy wskaźników rentowności, ryzyka kredytowego oraz konstrukcji innego rodzaju mierników ilościowych (np. modeli ekonometrycznych symulujących kryzysy). W tym artykule będzie wykorzystana analiza jakościowa, czyli wskazanie pewnych tendencji, które mogą mieć wpływ (negatywny lub pozytywny) na rozwój sytuacji w sektorze bankowym Rosji w przyszłości.

**Przesłanki makroekonomiczne oraz główne tendencje gospodarcze
warunkujące wystąpienie kryzysu w przyszłości**
**Macroeconomic suppositions and the most important economic trends that
exert influence on the forthcoming of crisis in future**

Sytuacja makroekonomiczna w Rosji miała bardzo ważne znaczenie dla rozwoju sytuacji kryzysowej w 1998 roku. W tej części opracowania zostały przeanalizowane główne tendencje makroekonomiczne, które będą miały istotny wpływ na rozwój sytuacji gospodarczej w Rosji w perspektywie kolejnych 2-3 lat.

Sytuacja gospodarcza oraz makroekonomiczna w Rosji w ostatnich latach wygląda dość optymistycznie: 1 stycznia 2004 roku PKB w Rosji wynosił 13.305 mld rubli¹, zaś 1 stycznia 2005 roku – 16.778,8 mld rubli². Ceny ropy naftowej przekroczyły o kilkanaście procent nawet najbardziej optymistyczne prognozy instytucji rządowych, rezerwy walutowe na początku 2006 roku wynosiły 185,2 mld USD (w ciągu 3 ostatnich miesięcy 2005 roku wielkość rezerw walutowych wzrosła o 13,5%)³. Rosja utworzyła również Fundusz Stabilizacyjny, do którego trafia część dochodów ze sprzedaży surowców energetycznych. 1 stycznia 2006 roku suma środków tego funduszu wynosiła 1237 mld rubli (dla porównania: na początku 2005 roku – 522,3 mld rubli)⁴. Szybki wzrost gospodarczy, ciągle zwiększające się dochody ludności oraz stabilizująca się sytuacja w przemyśle i usługach pozwalają stwierdzić, że w chwili obecnej gospodarka ma sprzyjające makroekonomiczne przesłanki dla rozwoju.

¹ Obzor bankowskiego sektora Rossijskoj Fiedieracii. Nr 16. 2004, tabl.1.

² Obzor bankowskiego sektora Rossijskoj Fiedieracii. Nr 28. 2005, tabl.1.

³ Za nedelu zolotowalutnyje rezerwy RF uweliczilis na \$600 mln., Dengi, 26.01.2006, <http://www.dengi-info.com/news/?nid=17603>.

⁴ Oficjalne dane agencji informacyjnej przemysłu paliwowo-energetycznego RIA TEK.

Warto jednak przeanalizować możliwy rozwój sytuacji gospodarczej w przyszłości. Większość ekspertów jest zdania, że w przyszłej dekadzie Rosję czeka wiele problemów o charakterze makroekonomicznym, które mogą istotnie pogorszyć perspektywy rozwoju gospodarki tego kraju.

Negatywne zjawiska, które mogą wystąpić w Rosji w najbliższych latach (2006-2012) będą wynikały z:⁵

- wyczerpania się istniejących obecnie źródeł wzrostu, w tym możliwości przyrostu eksportu surowcowego z tempem ok. 10% rocznie;
- zachowania negatywnych tendencji demograficznych – co 5 lat liczba ludności zdolnej do pracy będzie malała o ok. 8-10%;
- postępowania negatywnych procesów w sferze infrastruktury komunalnej, w służbie zdrowia oraz edukacji – te sfery wciąż są nierentowne w sensie gospodarczym oraz nadal zaniedbywane przez politykę rządową;
- konieczności modernizacji bazy technologicznej w gałęziach mających duże znaczenie dla infrastruktury (gałęzie energetyczne, transport), jak również w rolnictwie,
- wyczerpania się zasobów technologicznych w niektórych gałęziach wykorzystujących nowoczesne technologie (np. w awiacji), co doprowadzi do utraty pozycji rynkowych;
- wyczerpania niektórych rentownych złóż zasobów naturalnych.

Zdaniem ekspertów przygotowujących prognozę długoterminową rozwoju Federacji Rosyjskiej, pierwszy etap zagrożenia kryzysowego przypada na lata 2007-2008⁶. Niebezpieczeństwo będzie związane przede wszystkim z negatywnym oddziaływaniem na gospodarkę czynników społeczno-politycznych oraz czynników związanych z konkurencyjnością rosyjskiego biznesu na arenie międzynarodowej w świetle postępowania procesu umacniania się kursu rubla⁷.

Jednym z najbardziej znaczących czynników wpływających na rozwój sytuacji gospodarczej w Rosji w latach 2006-2008 będzie sytuacja na rynku surowców naturalnych, a w szczególności sytuacja w sektorze wydobywania ropy naftowej. Zgodnie z prognozami Ministerstwa Rozwoju Gospodarczego Rosji przyrost wielkości eksportu ropy naftowej w latach 2006-2008 wyniesie od 4 do 13 mln ton rocznie (dla porównania: w latach 2003 i 2004

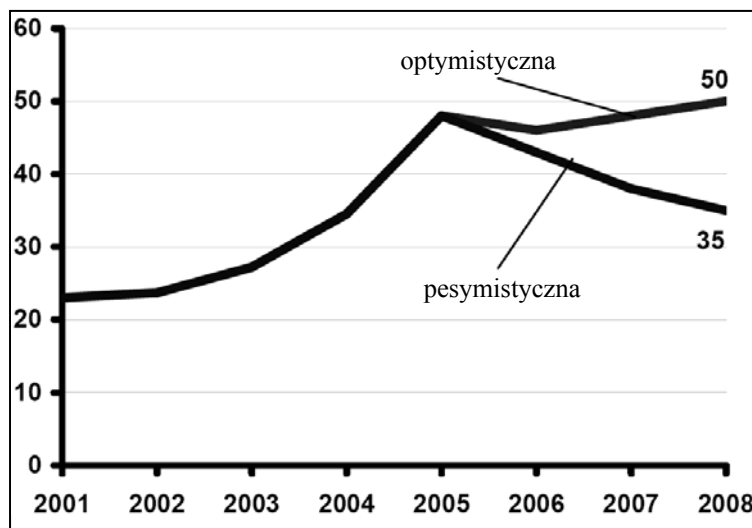
⁵ A.R. Belousow, Dolgosrocznyje trendy rossijskoj ekonomiki. Scenarii ekonomiceskogo raazwitija Rossii do 2020 goda, Centr Makroekonomiczeskogo analiza i kratkosrocznogo prognozirowanija, Moskwa, 2005, s. 4-5.

⁶ W analizie zjawisk kryzysowych autor zdecydował się pomijać czynniki nieekonomiczne, chyba że mają bezpośrednie przełożenie na sytuację gospodarczą w kraju.

⁷ Por. A.R. Belousow, Dolgosrocznyje trendy rossijskoj ekonomiki. Scenarii ekonomiceskogo raazwitija Rossii do 2020 goda, Centr Makroekonomiczeskogo analiza i kratkosrocznogo prognozirowanija, Moskwa, 2005, s. 101-103.

odpowiednio 34,0 oraz 33,8 mln ton). Prawie dwukrotnie ma też zmniejszyć się przyrost eksportu gazu ziemnego⁸. Pogorszenie się sytuacji w tym sektorze zależeć będzie również od cen na surowce eksportowe. Najbardziej znaczącym z nich jest wspomniana już wcześniej ropa naftowa.

Rys. 1. Prognoza cen ropy naftowej typu *Urals*, USD za baryłkę - Prices of *Urals* oil – forecast, USD per Barrel

Źródło: A.R. Belousow, Dolgosrocznyje trendy rossijskoj ekonomiki. Scenarii ekonomiczeskiego raazwitija Rossii do 2020 goda, Centr Makroekonomiczeskiego analiza i kratkosrocznogo prognozirowanija, Moskwa, 2005, s. 115.

Z przedstawionego rysunku widać, że prognoza optymistyczna zakłada utrzymanie się ceny tego surowca na mniej więcej niezmiennym poziomie. Jednak w przypadku wystąpienia tendencji negatywnej (a ten wariant jest bardziej prawdopodobny) gospodarka rosyjska będzie pozbawiona jednego z najbardziej wpływowych czynników wzrostu gospodarczego.

Kolejnym czynnikiem sprzyjającym powstaniu kryzysu może być inflacja. Wskaźnik ten wciąż jest w Rosji wysoki, chociaż w ostatnich latach obniżenie poziomu inflacji jest głównym celem polityki władz monetarnych w kraju. W 2005 roku inflacja mierzona indeksem cen konsumpcyjnych wynosiła 11%. W latach 2006-2008 prognozuje się tylko niewielki spadek inflacji do poziomu 7-9% w roku 2006, 6-7,5% w roku 2007 oraz 4-5,5% w roku 2008⁹, chociaż inne (niepaństwowe) ekspertyzy mówią o wyższym poziomie inflacji o około 1 punkt procentowy. Oczekuje się również zmian proporcji cenowych w kierunku zwiększenia cen w sektorach z dużym efektem monopolizacji. Dotyczy to głównie sektorów

⁸ http://www.economy.gov.ru/wps/portal/!ut/p/.cmd/cs/.ce/7_0_A/.s/7_0_GL/_th/J_0_CH/_s.7_0_A/7_0_9P/me/7_0_35-7_0_A/.s.7_0_A/7_0_GL

⁹ Utozcionnyj prognoz socjalno-ekonomiczeskiego razwitija Rossijskoj Federacii na 2006 god i osnownyje parametry prognoza do 2008 goda, Ministerstwo Ekonomiczeskiego Razwitija Rossijskoj Federacii, Moskwa, dekabr 2005 god, s. 14.

infrastrukturalnych oraz komunalnych. Znaczenie czynnika monetarnego będzie małe i wciąż spadające (z uwagi na pogorszenie się bilansu handlowego oraz spowolnienia szybkości obiegu pieniądza w gospodarce wskutek umocnienia się rubla).

Niepokojące tendencje będzie wykazywał bilans handlowy kraju. Nawet w wypadku gdy ceny ropy naftowej pozostaną na względnie wysokim poziomie saldo bilansu handlowego istotnie zmniejszy się. Będzie to skutkiem wzrostu importu. Import zaś będzie rósł ze względu na znaczne umocnienie się kursu rubla oraz wzrost popytu w kraju wskutek wzrostu dochodów ludności. Jest to dość prawdopodobny scenariusz, ponieważ towary w Rosji – szczególnie konsumpcyjne – nie są dostatecznie wysokiej jakości, natomiast są relatywnie tanie. Zwiększenie realnych dochodów ludności doprowadzi do ewolucji struktury konsumpcji w kierunku nabycia towarów zagranicznych, które są lepszej jakości. Towary zagraniczne w perspektywie kolejnych kilku lat będą również stosunkowo tańsze z powodu wzrostu kursu waluty rosyjskiej, co jeszcze bardziej zwiększy import. Bilans handlowy może więc znacznie stracić na dynamice. Przyływ walut będzie istotnie ograniczony.

W tym miejscu należy też wspomnieć o utworzonym w II połowie 2004 roku Funduszu Stabilizacyjnym Federacji Rosyjskiej¹⁰. Trafiają do niego wyłącznie dochody ze sprzedaży ropy naftowej. Wszystkie nadwyżki, wynikające ze wzrostu ceny ropy naftowej na rynkach światowych powyżej 20 USD za baryłkę (kontrolowana cena rządowa sprzedaży ropy naftowej dla potrzeb wewnętrznych) trafiają do tego Funduszu, jak również niezaplanowane nadwyżki budżetowe¹¹. Brakuje natomiast koncepcji co do wykorzystania środków z tego Funduszu. Obecnie Rosji spłaca z niego tylko zadłużenie zagraniczne, natomiast inne środki są po prostu „zamrażane”. W rzeczywistości jednak oprócz funkcji nagromadzenia zasobów, Fundusz Stabilizacyjny jest instrumentem, który w dużym stopniu sterylizuje emisję pieniądza w kraju. Ponadto, ustawa powołująca fundusz określa również nieprzekraczalne minimum środków Funduszu – 500 mld rubli, natomiast w 2008 roku planuje się jeszcze bardziej zwiększyć tę kwotę do poziomu 3,1-4,5% PKB. Oznacza to, że np. jeśli ceny ropy naftowej spadną do poziomu 15 USD za baryłkę, Państwo będzie mogło z tego funduszu pokrywać wszystkie wydatki budżetowe w ciągu 2-3 lat¹². Jednak takie zasady funkcjonowania danej instytucji mogą doprowadzić do zmniejszenia dynamiki wzrostu, lub nawet do spadku rezerw walutowych kraju, a co za tym idzie – do odpowiedniego

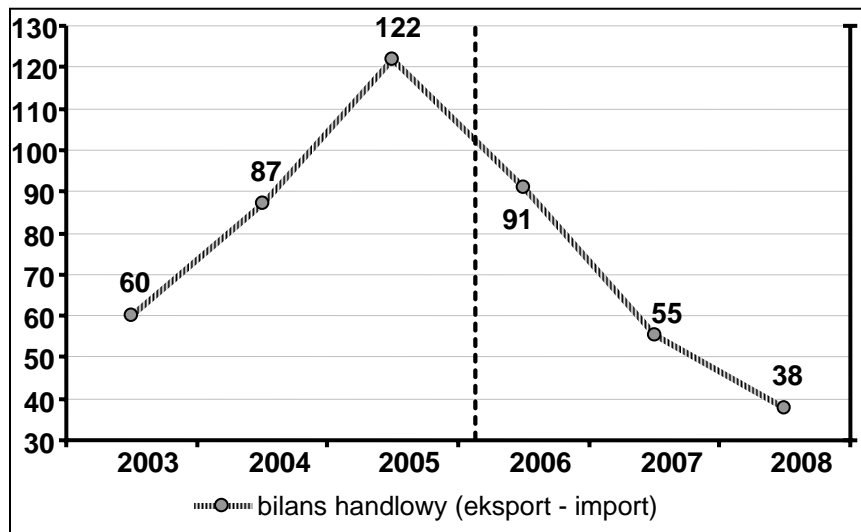
¹⁰ Biudżetnyj Kodeks Rossijskoj Federacii, art. 13, ust. 1.

¹¹ S. Kimelman, S. Andriuszyn, Stabilizacyjnyj Fond i ekonomiczeskij rost, Woprosy Ekonomiki 2005, nr 11, s. 73.

¹² Sawatiugin A. Stabilizacyjnyj fond: formirovanije i ispolzowanije, Finansy 2004, nr 12, s. 5.

zmniejszenia emisji waluty krajowej, związanej ze skupem waluty przez Bank Rosji¹³. Prognozowana wielkość salda bilansu handlowego Rosji w najbliższej przyszłości przedstawiona jest na rysunku nr 2.

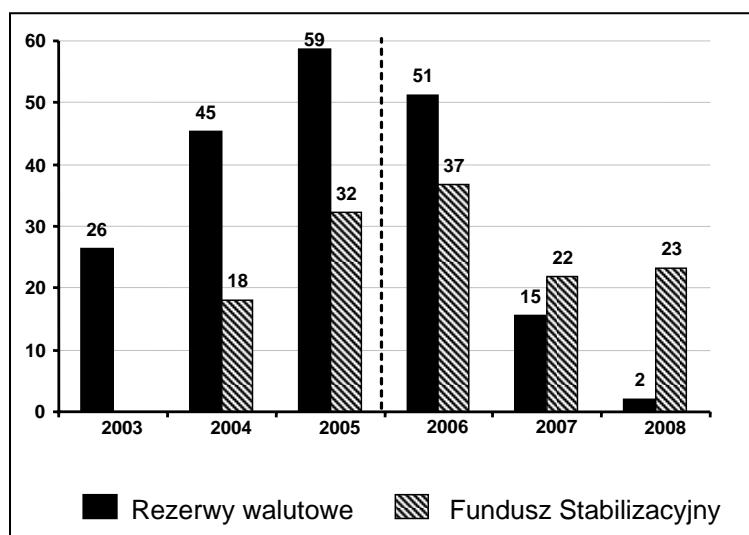
Rys. 2. Saldo bilansu handlowego w Rosji, mld USD - Trade balance in Russia, bln USD

Źródło: A. R. Belousow, Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomicznego analiza i kratosrocznego planiowanija, Moskwa 2005, s. 36.

Nie wpłynie to natomiast na zmniejszenie wielkości sterylizacji emisji w Funduszu Stabilizacyjnym, wielkość której jest związana tylko z ceną ropy naftowej oraz wolumenem eksportu tego surowca. Zjawisko to obrazuje rysunek nr 3.

Rys. 3. Przyrost rezerw walutowych oraz środków w Funduszu Stabilizacyjnym, mld USD – Increase of monetary reserves and resources of Stabilization Fund, bln USD

¹³ A. R. Belousow, Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomicznego analiza i kratosrocznego planiowanija, Moskwa 2005, s. 35.

Źródło: A. R. Belousow, Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomicznego analiza i kratkosrocznego planirowanija, Moskwa 2005, s. 36.

Popyt na pieniądź będzie wciąż rosnąć. Dysproporcje pomiędzy podażą a popytem pieniądza są kolejnym czynnikiem, który może doprowadzić do pojawienia się problemów w sektorze bankowym. Wpływ tego czynnika na stabilność finansową będzie omówiony w dalszej części opracowania.

Stan obecny oraz tendencje rozwoju systemu bankowego Rosji w przyszłości

Present condition and future trends in the development of the Russian banking system

System bankowy Rosji kilka lat po kryzysie 1998 roku istotnie się zmienił. Aktywa sektora bankowego na początku 2005 roku były prawie siedmiokrotnie większe, niż pod koniec 1998 roku. W tymże okresie kapitał sektora bankowego w Rosji wzrósł ponad dwunastokrotnie, wielkość akcji kredytowej – dziesięciokrotnie, prawie dziesięciokrotnie zwiększyła się suma przyjętych depozytów od osób fizycznych¹⁴. Wszystko wskazywało by na to, że sektor bankowy, który rozwija się w takim tempie nie powinien mieć poważnych problemów ze stabilnością. Jednakże analizując pewne tendencje, które zarysowały się w ostatnim czasie oraz oceniając wpływ otoczenia makroekonomicznego na sektor bankowy Rosji w przyszłości można powiedzieć, że mogą pojawić się pewne zjawiska negatywne.

Nie zważając na bardzo aktywny wzrost sektora bankowego Rosji, wciąż pozostaje on relatywnie słaby w porównaniu do systemów bankowych w krajach rozwiniętych. Jednym z przykładów może być różnica w wielkości aktywów. Obecnie aktywa netto całego systemu bankowego Rosji wynoszą prawie 300 mld. USD, czyli kilka razy mniej, niż aktywa banku Deutsche Bank, Mitsubishi lub innych większych banków zagranicznych¹⁵.

Stosunek aktywów sektora bankowego do PKB w Rosji jest na poziomie 42,6% (2005 r.)¹⁶, a w większości krajów rozwiniętych (Francja, Wielka Brytania, itp.) stosunek ten wynosi 240-340% (w krajach strefy euro w 2003 r. – 260%), w USA wskaźnik ten dla banków równa się 70%, a dla całego systemu finansowego – 350% (2003 r.)¹⁷. Dane te wskazują na to, że

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie: Obzor bankowskiego sektora Rossijskoj Federacji Nr. 36. Janwar 2006 goda, Centralnyj bank Rossijskoj Federacji, Departament Bankowskiego Regulirowanija i Nadzora, Moskwa 2006, s. 2

¹⁵ Por. M. Jerszow, *Ekonomiczeskij suwerenitet Rossii w globalnoj ekonomike*, Ekonomika, Moskwa, 2005 r., s. 114 – 133.

¹⁶ Obzor bankowskiego sektora Rossijskoj Federacji Nr. 36. Janwar 2006 goda, Centralnyj bank Rossijskoj Federacji, Departament Bankowskiego Regulirowanija i Nadzora, Moskwa 2006, s. 2

¹⁷ M. Jerszow, W. Zubow, Wozmożnosti i riski finansowej integracii, W: Woprosy ekonomiki, Nr 12.2005, s. 6 – 7.

system bankowy Rosji nie jest jeszcze w stanie konkurować z krajami rozwiniętymi. Dlatego też obecnie władze rosyjskie chronią system bankowy przed ekspansją banków zagranicznych, ograniczając konkurencję na rynku wewnętrznym. Stanowisko to kolejny raz potwierdził prezydent Rosji W. Putin pod koniec stycznia 2005 roku¹⁸. Jednak polityka taka nie może przynieść pożądaných rezultatów na dłuższą metę, gdyż w najbliższej przyszłości Rosja będzie zmuszona otworzyć swój sektor finansowy na kapitał z zagranicy – jest to jeden z wymogów umowy akcesyjnej z WTO. Przyjęcie Rosji do tej organizacji międzynarodowej może się odbyć już pod koniec 2006 roku¹⁹, a gwałtowne otwarcie rynku na kapitał zagraniczny może doprowadzić do stresu systemu finansowego. Widzimy więc, że pomimo szybkiego rozwoju, system bankowy Rosji jest wciąż jeszcze słaby.

O tym, że banki Rosyjskie już w chwili obecnej nie wytrzymują konkurencji ze strony banków z udziałem kapitału zagranicznego mówił Prezydent Asocjacji „Rosja” A. Muryczew. Obecnie w Rosji działa zaledwie 49 banków z większościowym udziałem kapitału zagranicznego (niecałe 4% od ogólnej liczby banków), jednak już teraz stwarzają one coraz większą konkurencję dla banków z kapitałem rosyjskim. Jednym z problemów rosyjskiego sektora bankowego jest brak długoterminowych pasywów. Banki zagraniczne nie mają takich problemów, ponieważ mają dostęp do tanich długoterminowych zasobów zagranicznych. Dłuższe terminy wymagalności pasywów poprawiają stabilność tych banków w porównaniu do rosyjskiej konkurencji. Ponadto, większość banków z większościowym udziałem kapitału zagranicznego w Rosji (np. Raiffeisen Bank) mają gwarancje swoich banków macierzystych. Powolne przenikanie banków zagranicznych do rosyjskiego sektora bankowego jest jednak tendencją pozytywną, ponieważ zwiększa standardy w całym sektorze bankowym, poprzez dywersyfikację oraz gwarancje banków macierzystych przyczynia się do wzrostu ogólnej stabilności, a także w sposób pośredni wprowadza na rynek rosyjski nowe rozwiązania technologiczne i organizacyjne.

Skutki kryzysu 1998 roku dla bankowości w Rosji²⁰ **Consequences of crisis in 1998 for Russian banking system**

Rozwojowi sytuacji gospodarczej w Rosji po kryzysie 1998 roku sprzyjał pewny element „fartu”: skutek znacznego wzrostu cen ropy naftowej i innych surowców rosyjskiego eksportu, już w 1999 roku Rosji udało się osiągnąć dodatni wzrost gospodarczy.

¹⁸ Putin potwierdził pozycję zapreta na odkrytą filialów innobankow w Rossii, Banki.ru, 31.01.2006, <http://banki.ru/news/topnews/?ID=124051>.

¹⁹ http://news.bbc.co.uk/go/pr/ft/-/hi/russian/business/newsid_4288000/4288937.stm.

²⁰ Ten fragment opracowania bazuje się przede wszystkim na: A. Sztajchner, *Sowremennyje tendencii razwitija rossijskogo bankowskogo sektora*, W: *Woprosy ekonomiki*, Nr. 12.2005, s. 18 – 19.

Dlatego też kryzys 1998 roku był traktowany przez władze monetarne jako tymczasowy brak płynności, a nie jako poważny problem o charakterze systemowym. Po kryzysie w Rosji nie dokonano gruntownej restrukturyzacji, nie był reformowany również system nadzoru bankowego. Taki stan rzeczy można wyjaśnić tym, że sytuacja w kraju poprawiła się samoistnie: tempo realnego wzrostu PKB w 1999 roku wyniosło 5,4%, w 2000 r. – 9%, a w następnych latach utrzymywało się na poziomie 6–7%. Tak szybkiej rekonwalescencji po kryzysie nie doświadczył żaden kraj. Nie oznacza to jednak, że system finansowy cudownie odzyskał efektywność. Problemy nadal pozostały, jednak korzystna sytuacja makroekonomiczna spowodowała, że system mógł funkcjonować dalej i rozwijać się bez konieczności dokonania w nim istotnych zmian. Problemy jednak wciąż są. Zazwyczaj po kryzysie przeprowadzane są zabiegi modernizujące, które pozwolą:

1. Wdrożyć kompleksowy program restrukturyzacji banków, co pozwoliłoby rozwiązać problem złych kredytów, polepszyć jakość nowych kredytów oraz modernizować system zarządzania ryzykiem wewnątrz struktur bankowych.
2. Restrukturyzację najlepiej przeprowadzać wykorzystując zasoby państwa, finansując ją przejrzyście ze środków budżetowych. Wykorzystanie środków BC jest mniej przejrzyste i może doprowadzić do wzrostu inflacji, a więc do większych kosztów restrukturyzacji
3. W celu minimalizacji strat i wydatków zabiegi te muszą być przeprowadzone jak najszybciej.

Trzeba podkreślić, że w Rosji żaden z tych warunków nie został spełniony, a więc przyczyny kryzysu 1998 roku nie były zlikwidowane. Nasuwa się więc wniosek, że sytuacja może się powtórzyć.

Współczesne problemy rozwoju rosyjskiego systemu bankowego **Modern problems in development of the Russian banking system**

Kryzys systemu bankowego jest najczęstszą przyczyną załamania się koniunktury w skali całej gospodarki. Problem jednoznacznej oceny stabilności systemów finansowych nie jest jeszcze do końca rozwiązany. Wielu autorów z umiarkowaną skutecznością próbuje stworzyć miarodajne metodyki pomiaru stopnia stabilności oraz odporności systemu bankowego na zjawiska kryzysowe. Z uwagi jednak na brak odpowiednich danych oraz cechy szczególne rosyjskiego systemu bankowego, metodyki te nie mogą być skutecznie zastosowane. Dlatego też w dalszej części artykułu zostaną przedstawione najważniejsze zdaniem Autora negatywne tendencje, które mogą mieć wpływ na stabilność finansową w perspektywie kolejnych 2-3 lat.

Zła jakość portfeli kredytowych **Bad quality of the credit portfolios**

Pogorszenie się jakości portfeli kredytowych w bankach rosyjskich może być bezpośrednią przyczyną wystąpienia kryzysu w przyszłości. Wyniki 2005 roku pokazują, że wzrósł udział złych kredytów w kredytach konsumpcyjnych do 13%²¹. Specjaliści z agencji ratingowej Fitch oceniają, że obecnie rosyjski system bankowy ma najwyższe wskaźniki ryzyka systemowego spośród wszystkich krajów ZNP. Gorzej jest tylko w Azerbejdżanie. Tak niska ocena jest skutkiem bumu kredytowego, który ogarnął Rosję w latach 2004-2005. Tylko w 2004 roku suma kredytów dla sektora realnego wzrosła o 47%. Zdaniem ekspertów, tak szybki wzrost sumy kredytów doprowadzi w przyszłości do pogorszenia się jakości portfela kredytowego w bankach²². Poza tym, realna sytuacja znacznie odbiega od statystyki oficjalnej, ponieważ sprawozdawczość finansowa banków rosyjskich wciąż jeszcze zawiera dużą ilość przekłamań, a zarządzanie w bankach jest nieprzejrzyste i ciężko zweryfikować te dane. Kwestia nieprzejrzystości dotyczy też kredytobiorców, którzy robią wszystko by zakwalifikować się do niższej grupy ryzyka. W dodatku do tego negatywny wpływ na jakość portfeli kredytowych banku ma wskaźnik koncentracji kredytów. Jego duże znaczenie wynika ze specyfiki gospodarki rosyjskiej, gdzie na 12 grup kapitałowych przypada ok. 60% PKB²³.

Nierówne warunki konkurencji **New conditions for business competition**

W rosyjskim systemie bankowym są jeszcze pozostałości systemu z epoki centralnego planowania. Jedną z najbardziej rażących dysproporcji jest wyraźna dominacja kilku największych instytucji. Na pierwsze 5 banków pod względem sumy aktywów przypada 66% ogółu depozytów, z czego pozycję lidera ma Sberbank – bank państwowy. Również drugie miejsce należy do banku państwowego Wnesztorbank. Oprócz tych dwóch banków, żadna z instytucji finansowych na rynku rosyjskim nie ma udziału w ogólnej wielkości kredytów i depozytów na poziomie powyżej 5%. Poza tym, nierówność szans konkurencyjnych pomiędzy bankami prywatnymi a państwowymi nie polega tylko na tym, że korzystają one ze swojej pozycji monopolistycznej. Banki te często korzystają z pomocy państwa, która wyraża się w zwiększeniu ich kapitalizacji oraz stosowaniu wobec nich innych preferencji. Tak pod czas lokalnego kryzysu bankowego, który miał miejsce w Rosji w lecie 2004 roku

²¹ Banki żywot do tretjegho prorochestwa, Nezawisimaja gazeta, 09.02.2006, <http://banki.ru/news/bankpress/?ID=127717>.

²² Bank Systemic Risk Report: February 2006, Fitch Ratings, 2006, p. 7.

²³ A. de Villepoix, Kommentarii po tekuszim problemam rossijskogo bankowskogo sektora, Centralnyj bank Rossijskoj Federacji, http://www.cbr.ru/today/publications_reports/print.asp?file=VILLEPOIX.htm.

wspomniany już Wnesztorgbank przejął 86% akcji GUTA-Banku. Dokonanie przejęcia było możliwe dzięki otrzymaniu przez Wnesztorgbank depozytu długoterminowego od Banku Rosji na sumę 700 mln USD²⁴. Stosowanie takich praktyk godzi w podstawowe zasady wolnej konkurencji, przez co pogłębia dysproporcje w rosyjskim systemie bankowym.

Kryzys zaufania

The crisis of confidence

Kryzys zaufania to obecnie jeden z najbardziej aktualnych problemów w sektorze bankowym Rosji. Społeczeństwo rosyjskie nie darzy zaufaniem większość instytucji państwowych w kraju, w tym: organy bezpieczeństwa, sądownictwo oraz struktury rynkowe, w których dużą rolę odgrywa państwo. Właśnie do takich struktur należy bankowość. Większość pamięta jeszcze czasy komunistyczne, kiedy to właśnie system bankowy był najczęściej wykorzystywany do różnego rodzaju manipulacji ze społeczeństwem (niesprawiedliwa dewaluacja, strata oszczędności wskutek wysokiej inflacji, itp.). W pamięci utkwił też kryzys z 1998 roku, w wyniku którego aż 25% zamożnych gospodarstw domowych znalazło się poza granicami ubóstwa, a wydatki przeciętnego gospodarstwa domowego spadły o 20%²⁵. Trudno więc się dziwić temu, że obywatele Rosji nie mają zaufania do systemu finansowego. Według szacunków, w 2003 roku Rosjanie przechowywali w gotówce od 40 do 80 mld USD oszczędności, natomiast suma depozytów od osób prywatnych w bankach w tymże okresie wynosiła tylko 50 mld USD²⁶.

Negatywnie na zaufanie do sektora bankowego wpłynął również lokalny kryzys bankowy w 2004 roku. Według badań ankietowych przeprowadzonych niecały miesiąc po kryzysie (sierpień 2004 r.), 98% Rosjan nie miało zaufania do banków i nie wyrażało chęci trzymania w nich oszczędności. W tym czasie, według szacunków, banki utraciły od 10 do 25% swoich klientów, czyli około 80 mld rubli. Na około 30 mld rubli szacuje się straty z powodu niechęci ludności do otwierania nowych rachunków bankowych²⁷.

Jednak kryzys płynności w 2004 roku był krótkotrwały i nie przekształcił się w kryzys systemowy, a suma depozytów w bankach wciąż rośnie. Nie zmienia to jednak faktu, że

²⁴ A. de Villepoix, Kommentarii po tekuszim problemam rossijskogo bankowskogo sektora, Centralnyj bank Rossijskoj Federacji, http://www.cbr.ru/today/publications_reports/print.asp?file=VILLEPOIX.htm.

²⁵ P.Honohan, Banking Sector Crises and Inequality, World Bank Policy Research Working Paper 3659 WPS3659, July 2005, s. 20;

http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/07/06/000016406_20050706095327/Rendered/PDF/wps3659.pdf

²⁶ A. Sztajchner, Sowremennyje tendencii razwitija rossijskogo bankowskogo sektora, W: Woprosy ekonomiki, Nr. 12.2005, s. 26.

²⁷ Główny itog krizisa: 98% rossijan ne weriat bankam, news.ru, 31.08.2004, <http://www.newsru.com/finance/31aug2004/krizis.html>.

jedyną przesłanką ku temu jest chęć ludności do zarabiania na swoich oszczędnościach oraz do uchronienia się przed wciąż wysoką inflacją (około 11% w latach 2004-2005). Dane innej ankiety przeprowadzonej w sierpniu 2005 roku pokazują, że ponad połowa społeczeństwa (52%) spodziewają się kolejnego kryzysu na wzór tego z 1998 roku, przy czym widzimy pogorszenie się nastrojów, ponieważ w latach 2002 i 2003 kryzysu spodziewało się odpowiednio 44 i 46% respondentów²⁸. Nie pomogło nawet przyjęcie w grudniu 2003 roku ustawy o ubezpieczeniu depozytów, chociaż już pod koniec 2005 roku do tego systemu należało ok. 85% ogółu depozytów osób prywatnych.

Brak zaufania ludności Rosji do systemu bankowego nie jest problemem samym w sobie. Jednak ograniczone zaufanie do systemu finansowego może być przyczyną pojawienia się paniki i, w przypadku wystąpienia nawet niegroźnych lokalnych zjawisk kryzysowych, doprowadzić do rozległego kryzysu systemowego.

Spadek płynności systemu bankowego **Decrease in liquidity of banking system**

Płynność poszczególnych banków ma ogromne znaczenie dla stabilności całego systemu finansowego. Po wyjściu z kryzysu 1998 roku banki rosyjskie nie miały problemów z płynnością aż do roku 2004, kiedy w czerwcu-lipcu rosyjski system bankowy został znów dotknięty krótkoterminowym kryzysem płynności. Na szczęście równowaga powróciła w dość szybkim czasie. Jednak sam fakt pojawienia się tego zjawiska może niepokoić.

Jednym z mierników płynności w sektorze są stopy procentowe rynku międzybankowego. W połowie 2004 roku (w momencie rozpoczęcia kryzysu) wzrosły one gwałtownie z 3-4 do 10%. Sytuacja taka nie miała miejsca już od ponad 5 lat. Ponadto, w czerwcu 2005 roku poziom stóp procentowych rynku międzybankowego znów wzrósł do 10%, czyli do poziomu, przy którym w 2004 roku pojawiły się pierwsze problemy²⁹. W tym przypadku jednak problemów udało się uniknąć.

Za główną przyczynę pojawienia się deficytu płynności uważa się politykę banku centralnego, który poprzez zmniejszenie podaży pieniądza próbuje powstrzymać inflację. Banki natomiast próbują wykorzystać ten moment w celach spekulacyjnych. Ilość dostępnych rubli spada więc drastycznie, co prowadzi do pojawienia się problemów z płynnością u niektórych (najbardziej agresywnych) uczestników rynku.

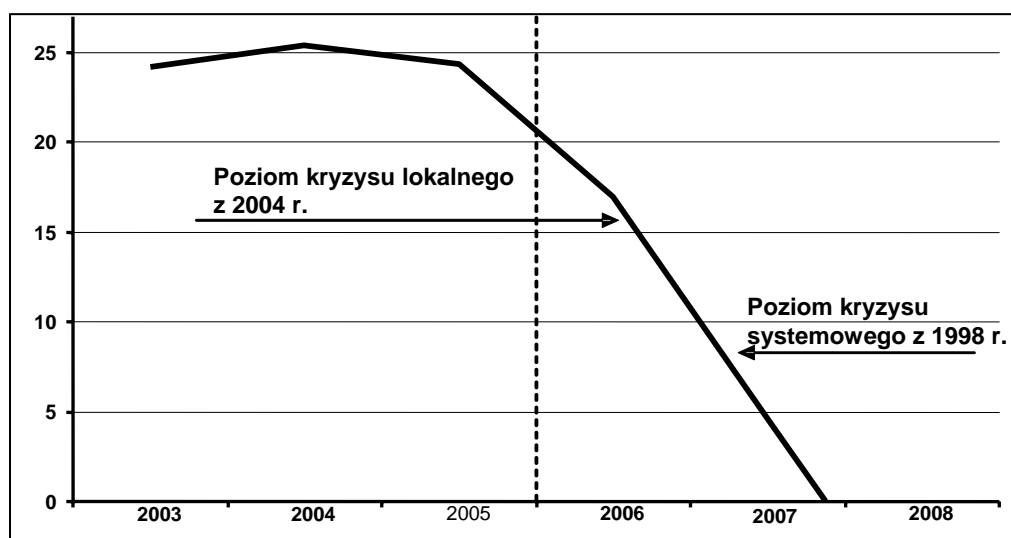
²⁸ Pered wyborami – 2008 Rossii grozit bankowskij krizis, utwierdzajut eksperty, news.ru, 19.12.2005, <http://www.newsru.com/finance/19dec2005/banks.html>.

²⁹ Rossijskim bankam opiat' ne chwatajet rublej, news.ru, 30.06.2005, <http://www.newsru.com/finance/30jun2005/banks.html>.

Widzimy więc, że główną przyczyną wybuchu kryzysu w 2004 roku był spadek podaży pieniądza wywołany polityką Centralnego Banku Rosji. Zgodnie z prognozą ekspertów, spadek podaży pieniądza w latach 2006-2008 jest bardzo prawdopodobny. Jego przyczyny (spadek przyrostu rezerw walutowych spowodowany zmniejszeniem się salda bilansu handlowego) zostały dokładniej omówione w pierwszej części artykułu. Przeanalizujemy możliwe skutki tego zjawiska dla systemu bankowego Rosji.

Spadek podaży pieniądza w znacznej mierze zależeć będzie od kształtowania się salda bilansu obrotów bieżących, a ono od cen surowców (będących podstawą rosyjskiego eksportu) oraz od tempa wzrostu importu. Popyt na pieniądź najprawdopodobniej będzie dalej rosnąć w dotychczasowym tempie. Pozytywnie na to zjawisko będzie wpływać dodatni wzrost gospodarczy oraz wzrost dochodów ludności. Dysproporcja pomiędzy popytem a podażą pieniądza doprowadzi do wzrostu zobowiązań banków wobec swoich klientów oraz spadku dynamiki płynnych aktywów tych banków, czyli doprowadzi do spadku płynności sektora bankowego. Prognozowana wielkość wskaźnika płynności jest przedstawiona na rysunku nr 4.

Rys. 4. Płynność sektora bankowego, w %³⁰ - The liquidity of the banking system, in%.

Źródło: A. R. Belousow, Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomicznego analiza i kratkosrocznego planirowanija, Moskwa 2005, s. 39.

Analiza kształtowania się płynności sektora bankowego Rosji w przyszłości na podstawie dostępnych danych pozwala stwierdzić, iż problemy z płynnością u niektórych rosyjskich banków mogą pojawić się już pod koniec 2006 roku. Ponadto, przeanalizowane

³⁰ Stosunek płynnych aktywów banków w walucie krajowej do zobowiązań wobec klientów.

wydarzenia z 2004 oraz z połowy 2005 roku wskazują na zwiększoną wrażliwość rosyjskiego sektora bankowego na zmiany podaży pieniądza. Można więc stwierdzić, że opisane zjawisko może być kolejną przesłanką do wystąpienia kryzysu bankowego w przyszłości.

Zakończenie **Conclusion**

Dokonana analiza zarówno niektórych tendencji makroekonomicznych, jak i tendencji rozwoju systemu bankowego Rosji pozwala stwierdzić, że w najbliższych latach Rosja może mieć problemy z osiągnięciem stabilnego wzrostu gospodarczego. Najważniejszym problemem dla tego państwa może być niestabilność cen ropy naftowej i innych surowców importowych. Ponadto, w latach 2006-2008 Rosja wkroczy w okres wyczerpania się ekstensywnych czynników rozwoju gospodarczego, jakimi były odziedziczona po ZSRR (a już upadająca) infrastruktura komunalna i technologiczna, oraz niektóre zasoby naturalne.

W sektorze bankowym przesłankami, które będą zwiększały prawdopodobieństwo wystąpienia poważnego kryzysu mogą być tendencje możliwego pogorszenia się jakości portfeli kredytowych w najbliższych latach oraz destabilizujące działanie banków będących we własności państwowej.

Ponadto, nierozmyślna polityka państwa w sferze kursu walutowego, rezerw walutowych oraz inflacji w połączeniu ze spadkiem salda obrotów bieżących może doprowadzić do pojawienia się gwałtownego deficytu płynności w sektorze bankowym, co z dużym prawdopodobieństwem doprowadzi do kryzysu. Brak zaufania do systemu bankowego może spotęgować koszty oraz rozszerzyć negatywne skutki kryzysu, doprowadzając do załamania się koniunktury w sferze realnej.

Abstract

Russian economy was often under the influence of crises. The last one in 1998 has not been time-consuming, and after the phase of stagnation Russia is taking benefits of stable growth till now. However, the sources of this growth are off the country and the prices of Russian export goods could change at any moment. Russia is not prepared for this changes. Moreover, the most fragile part of Russian economy – the banking system – has some problems with stability. If Russian officials do not change their policy, it is possible that in 2006-2008 this country will face another systemic crisis.